

The image features an abstract graphic design on a white background. It consists of several blue elements: a large circle in the upper right, a smaller circle below it, and a very large circle in the lower right. Two thick blue lines originate from the top left and extend towards the circles. A thin, light blue diagonal line runs from the top right towards the bottom left, passing near the circles. The overall composition is clean and modern.

Europeizacija hrvatske socijalne politike

CERANEO – Centar za razvoj neprofitnih organizacija

Koncepti socijalne politike i analiza socijalnih pokazatelja

Smjernice za regionalne radionice

Pripremili:

Prof.dr.sc. Gojko Bežovan

dr.sc. Jelena Matančević

mag.soc.pol. Petra Drčić

mag.soc.pol. Iva Mrdeža

mag.soc. Danijel Baturina

Zagreb, listopad 2015.

CERANEO – Centar za razvoj neprofitnih organizacija

*Projekt „Europeizacija hrvatske socijalne politike i hrvatska socijalna povelja“
provodi se uz financijsku podršku Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva.*

Sadržaj

Predgovor	4
Europeizacija	5
Novi socijalni rizici	6
Kombinirana socijalna politika	7
Dobra vladavina	8
Socijalne inovacije	10
Socijalno poduzetništvo	11
Socijalno ulaganje (socijalne investicije)	12
Treći sektor	13
Hibridne organizacije	14
Analiza socijalnih pokazatelja	15
Stanovništvo	17
Kućanstva i obitelji	18
Stanovanje	19
Odgoj i obrazovanje	20
Zaposlenost i nezaposlenost	20
Zdravstvena zaštita	22
Socijalna zaštita i socijalne usluge	23
Primjeri dobre prakse	26
Literatura	28

Predgovor

CERANEO – Centar za razvoj neprofitnih organizacija iz Zagreba u partnerstvu s Agencijom lokalne demokracije Osijek, Agencijom lokalne demokracije Sisak, Agencijom lokalne demokracije Brtonigla i udrugom Zdravi grad iz Splita provodi projekt „**Europeizacija hrvatske socijalne politike i hrvatska socijalna povelja**“ financiran od Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva. Cilj projekta je povećanje kapaciteta dionika na regionalnoj razini za suočavanje s rastućim socijalnim rizicima u kontekstu europeizacije hrvatske socijalne politike. Aktivnosti u provedbi projekta: javno zagovaranje, istraživanje, 5 regionalnih rasprava (Osijek, Sisak, Split, Brtonigla i Zagreb), izgradnja kapaciteta javne i lokalne uprave, izgradnja kapaciteta javnih ustanova pružatelja usluga te izgradnja kapaciteta organizacija civilnog društva.

Ovaj priručnik nastao je s ciljem sažetog informiranja sudionika regionalnih rasprava o stanju socijalnih politika na regionalnim razinama. Prvi dio priručnika donosi pregled ključnih koncepata, važnih za proces europeizacije hrvatske socijalne politike, nakon čega slijedi prikaz regionalnih posebnosti po ključnim područjima socijalne politike.

Teorijskim dijelom o kombiniranoj socijalnoj politici, socijalnim inovacijama, socijalnom poduzetništvu, socijalnom ulaganju, trećem sektoru te hibridnim organizacijama nastojali smo ukratko prikazati i naglasiti ključne koncepte za proces europeizacije hrvatske socijalne politike.

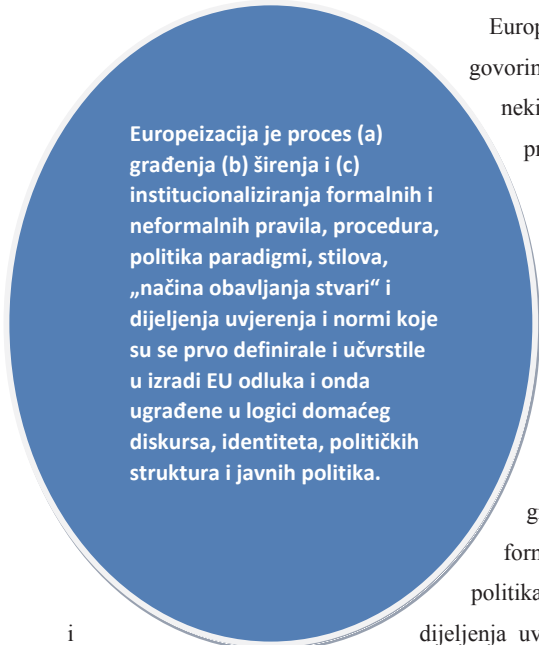
Prikaz stanja ključnih trendova među analiziranim županijama nastao je temeljem analize stanja socijalnih politika u izabranim jedinicama regionalne samouprave. Spomenuti trendovi prate ključne procese među stanovništvom kao i trendove kućanstava i obitelji te stambene prilike u izabranim županijama. Odgoj i obrazovanje, zaposlenost i nezaposlenost, zdravstvena zaštita te socijalna zaštita i socijalne usluge također su područja unutar kojih smo detektirali ključne procese koje priručnik donosi.

Spoznaje i uvide u ključne trendove sakupili smo temeljem analiza socijalnih politika u slijedećim županijama: Splitsko-dalmatinskoj, Šibensko-kninskoj, Vukovarsko-srijemskoj, Osječko-baranjskoj, Istarskoj, Primorsko-goranskoj, Karlovačkoj, Sisačko-moslavačkoj, Zagrebačkoj te u Gradu Zagrebu.

Na nama je da grupnim radom i raspravom temeljenim na iskustvima i spoznatim procesima u spomenutim županijama uvjerljivo i definirano obrazložimo zagovaračke korake u procesu europeizacije hrvatske socijalne politike.

Europeizacija

Europske institucije su pridonijele promicanju kognitivne i normativne harmonizacije reformi u Europi kroz nametanje zajedničkog jezika, zajedničke vizije reforme i zajedničkih ciljeva. Možda još važnije, EU nije samo pomogla u stvaranju formalnih institucija kao što je spomenuto, nego također u kristalizaciji neformalnih institucija (Cerami, 2007) poput normi, vrijednosti, oblika i stilova djelovanja koji su postali etablirani na EU prostoru, posebno kod donosioca odluka.

Europeizacija je proces (a) građenja (b) širenja i (c) institucionaliziranja formalnih i neformalnih pravila, procedura, politika paradigmi, stilova, „načina obavljanja stvari“ i dijeljenja uvjerenja i normi koje su se prvo definirale i učvrstile u izradi EU odluka i onda ugrađene u logici domaćeg diskursa, identiteta, političkih struktura i javnih politika.

i dijeljenja uvjerenja i normi koje su se prvo definirale i učvrstile u izradi EU odluka i onda ugrađene u logici domaćeg diskursa, identiteta, političkih struktura i javnih politika. Paradigma europeizacije unutar generalnog okvira utječe na oblikovanje politika i programa realizacije tih politika.

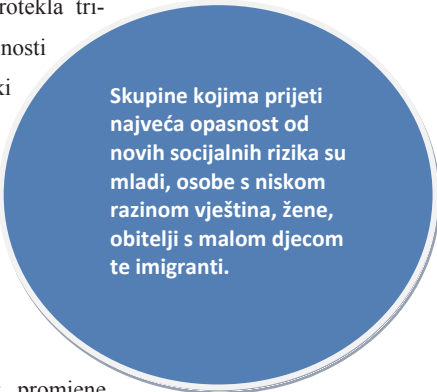
Europeizacija je možda i središnji koncept kada govorimo o ideološkom imaginariju Europe. Ona na neki način u svoj opus uključuje sve one strukture, procese, mehanizme utjecaja, vrijednosti i norme koje definiraju i određuju europsko građanstvo i države nacije, samim time i civilno društvo. Europeizacija se koristi kao »kišobran termin« koji pokriva mnoštvo značenja u terminima socijalnog, političkog, kognitivnog pa čak i teritorijalnog. Radealli (2004) daje obuhvatnu srž europeizacije u svojoj definiciji europeizacije kao procesa (a) građenja (b) širenja i (c) institucionaliziranja formalnih i neformalnih pravila, procedura, politika paradigmi, stilova, »načina obavljanja stvari«

Europeizacija je i proces mijenjanja razumijevanja vladavine u Europi. Europeizacija je izmijenila zajedničke pojmove vladavine u zemljama članicama Europske unije. Institucionalni sistem i strukture moći u procesu vladavine su prisustvom EU-a kao novog snažnog entiteta

doživjele transformaciju. Kroz prizmu europeizacije kao vladavine možemo reći da Europska unija potiče uključivanje dionika u različite procese oblikovanja i donošenja odluka. Jednim od bitnih dionika se pri tome smatra civilno društvo. Pri tome je za ulogu civilnog društva značajan horizontalni pristup koji vidi europeizaciju kao horizontalan transfer koncepata i politika između država i EU-a. Radaelli (2004) drži da možemo vidjeti rezultat dijeljenja ideja, moći i politika između zemalja članica aktera u kontekstu pruženom od EU-a. Europeizacija preko EU-a sada se odvija ovisno o atraktivnosti modela koji nude europske institucije, procesi, akteri i vrijednosti te o racionalnom prihvaćanju komparativnih prednosti takvih institucionalnih aranžmana u odnosu na postojeće, domaće kontekste.

Novi socijalni rizici

Socijalni rizici su općenito promatrani kroz proces postindustrializacije, odnosno kao posljedica socioekonomskih transformacija koje su se dogodile protekla tri-četiri desetljeća i koje su stvorile nepovoljne životne okolnosti s kojima se ljudi danas susreću tijekom cijelog života. Neki od najvažnijih novih socijalnih rizika koji karakteriziraju post-industrijsko društvo današnjice su: deindustrijalizacija, tercijarizacija zaposlenosti, masovni ulazak žena na tržište rada, povećana nestabilnost obiteljskih struktura i de-standardizacija zapošljavanja (Bonnoli 2007.:498).

Skupine kojima prijeti najveća opasnost od novih socijalnih rizika su mladi, osobe s niskom razinom vještina, žene, obitelji s malom djecom te imigranti.

Posjedovanje nedostatnih ili zastarjelih vještina zbog promjene obrazaca ekonomije i rada, neodgovarajuća obrazovanost, poteškoće u usklađivanju radnih i obiteljskih obaveza, samohrano roditeljstvo kao i primjerice nedovoljna pokrivenost sustavom socijalne zaštite uslijed neprilagođenog funkcioniranja sustava još su neki od primjera novih socijalnih rizika (Bonnoli 2005, Esping Anderson, 2002).

Problemu rješavanja novih socijalnih rizika treba pristupiti bazirajući se na sveobuhvatan pristup koji bi uključivao određene mjere unutar obrazovnog sustava, obiteljske i zdravstvene politike, stanovanja te socijalnih usluga. Potrebno je redizajnirati način djelovanja socijalne država na način koji bi uvažio nove promjene i trendove, uključujući promjene na tržištu rada, demografske promjene, promjene u obiteljskoj strukturi i stilovima života te je potrebno uvažiti situacije koje nastaju kao posljedica novih socijalnih rizika, a koji se pretvaraju u dominantne izazove pred konstruiranjem i održavanjem socijalne uključenosti i kohezije u društvu. U kontekstu spomenutog valja naglasiti kako je potrebno mijenjati način promišljanja u oblikovanju socijalnih politika. Potrebno je staviti naglasak na nove koncepte socijalnog ulaganja i socijalnih inovacija kao aspekte koji omogućuju redizajniranje socijalnih reformi u smislu ključnih pojmova kao što su “iz socijalne skrbi prema omogućujućoj državi“ “Aktivirajuća socijalna država“ sa svojim “obnovljivim naglaskom na sudjelovanju i aktivaciji građana“ (Evers, Ewert, 2012:16).

Kombinirana socijalna politika

Kombinirana socijalna politika javlja se kao novi okvir socijalne politike u kojem vlada, lokalne vlasti, organizacije civilnog društva, trgovačka društva (profitni sektor), obitelj (neformalni sektor) te drugi dionici djeluju na mjestu ranijeg monopolskog položaja države (Bežovan, 2009.).

Kombinirana socijalna politika (*welfare mix*) je novi trend razvoja socijalnih politika u razvijenim zemljama koji se povezuje s **krizom socijalne države** 1970-ih godina. U doba rastuće krize socijalnih država u razvijenijim zemljama i pojave novih socijalnih rizika (Ascoli, Ranci, 2002.), tradicionalni programi socijalnih država usmjereni uglavnom na socijalnu sigurnost putem osiguranja suočeni su s novim izazovima u 1980-im, a one se odnose na **rastuće potrebe za socijalnim uslugama** (Ascoli, Ranci, 2002.). Uloga države se mijenja i ona od financijera i pružatelja socijalnih usluga preuzima ulogu ključnog dionika koji sklapa ugovore o pružanju socijalnih usluga s različitim dionicima (Alber, 1995.).

U takvom sustavu vlast prepoznaje organizacije civilnog društva i druge dionike kao partnere te s njima surađuje u procesu pripreme i donošenja odluka te provedbe i evaluacije socijalnih programa. Model kombinirane socijalne politike podrazumijeva holističku socijalnu politiku koja regulira i oslanja se na različite sektore u pružanju usluga (Svetlik, 1993.).

Kombinirana socijalna politika se ne temelji prvenstveno na konkretnoj kombinaciji različitih sektora i dionika, ili na njihovom izoliranom djelovanju, već prije svega na **sinergijskim učincima** njihove suradnje, koji se ogledaju u **novim tipovima organizacija, usluga i mreža**. Uloga različitih sektora nije isključujuća, već se oni međusobno nadopunjuju i kombiniraju. Ova perspektiva obuhvaća **inovativne potencijale dionika** i potencijale multipliciranja inovacija (Svetlik, 1993.).

Ovaj model u središte stavlja **neprofitne organizacije**, koje se ne razmatraju samo kao distinktivni pružatelj usluga (uz javni i profitni sektor) već se naglašava njihova **posredujuća i povezujuća uloga**.

Dobra vladavina

Kako bi odgovorile na rastuće izazove i uvela potrebne *policy* promjene u području socijalnog razvoja, vlade trebaju posredničke organizacije koje su bliže terenu te moraju uključiti dionike s kojima mogu razviti partnerske odnose (Enjolras, 2012). Obnova vladavine u tom smislu znači da vlade ne bi djelovale same moraju se sve više uključiti u ko-regulaciju, su-upravljanje, suradničko upravljanje i druge oblike vladanja koji prelaze granicu između vlade i društva te između javne i privatne sfere. Ova promjena vladavine ogleda se u politikama utemeljenim na „partnerstvu“ koji nude načine za razvoj „zajedničkih rješenja“ za kompleksne socijalne probleme. Paradigma vladavine posebno računa s ulogom civilnog društva.

Uz vladavinu je usko vezan i koncept civilnosti (*civicness*), a on obuhvaća: (a) socijalnu dimenziju, koja se odnosi na razinu do koje društvo ili politička zajednica tretiraju građane kao ravnopravne, odnosno razmjera do kojeg socijalne usluge doprinose socijalnom uključivanju i integraciji, nasuprot sustavu koji privilegira ili stigmatizira određene grupe, (b) političku dimenziju, koja se odnosi na strukture vladavine i pružanja usluga, odnosno razine do koje te strukture osiguravaju mogućnosti za javnu raspravu i demokratsko sudjelovanje građana u

procesima odlučivanja, ili u su-proizvodnji usluga, te (c) osobnu dimenziju, razmatrajući do koje mjere se poštuje autonomija korisnika usluga, nasuprot autoritativnom odnosu stručnjaka i organizacija (Brandsen, Dekker i Evers, 2010.).

Europska komisija je 2001. godine donijela Bijelu knjigu o europskoj vladavini (*The White Paper on European Governance*)¹. Ovaj dokument više otvara proces sačinjavanja javnih politika građanima i organizacijama. Zagovara se uključivanje svih dionika i veća otvorenost u *policy*

procesima. Želi se poboljšati kvaliteta javnih politika, osigurati njihova koherentnost i dugotrajni ciljevi.

Pet je načela koja podrazumijevaju dobro vladavinu:

- otvorenost
- sudjelovanje
- polaganje računa (*accountability*)
- učinkovitost
- koherentnost-dosljednost

ciljeve

i nacрте politika. Konačno, zahtjeva se koherentnost politika s kasnijim akcijama te uključivanje dionika, ne samo u pripremu politika, već i u aktivnosti koje slijede.

Otvorenost podrazumijeva aktivnu komunikaciju o onome što Europska unija radi, na jeziku razumljivom široj javnosti. Sudjelovanje podrazumijeva mogućnost različitim dionicima da sudjeluju u donošenju i provedbi politika Europske unije. Sudjelovanje je odlučujuće za kvalitetu i uspjeh politika. Polaganje računa podrazumijeva jasne uloge i transparentnost procesa sačinjavanja i provedbe politika. Također, treba biti jasna odgovornost država članica i pojedinih dionika uključenih u *policy* procese. Učinkovitost se jamči pravovaljanim uključivanjem dionika u sačinjavanje politika, na vrijeme i od početka, kako bi mogli utjecati na

¹ Hrvatski prijevod dokumenta objavljen je u Reviji za socijalnu politiku.

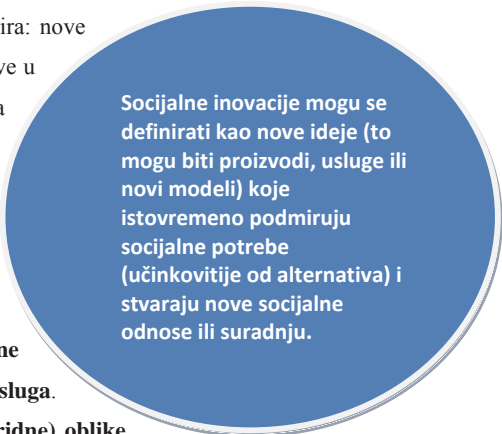
Socijalne inovacije

Gospodarska kriza posljednjih godina potakla je brojne rasprave o traženju novih rješenja, kreiranju novih pristupa i koncepata socijalnih i ekonomskih politika. Socijalne inovacije danas su jedan od strateških prioriteta u istraživačkim programima EU-a (primjerice Obzor 2020, EaSI). Socijalne inovacije podrazumijevaju **nove odgovore na rastuće socijalne potrebe**, s ciljem unapređenja dobrobiti ljudi. One su „socijalne“ kako u svojim ciljevima, tako i u sredstvima kojima se ti ciljevi postižu.

Koncept se odnosi na razvoj inovativnih rješenja te novih organizacijskih oblika ili novih oblika suradnje, u cilju rješavanja socijalnih pitanja (BEPA, 2010.). Inovativnost ovisi o vremenskom i prostornom kontekstu, odnosno o političkom i institucionalnom sustavu u kojem se socijalne inovacije javljaju (Evers i sur., 2014.).

Prema definiciji korištenoj u WILCO (*Welfare Innovations at Local Levels in Favour of Cohesion*) projektu², socijalne inovacije karakterizira: nove ideje koje su prokušane u praksi; inovativne su i nove u kontekstu u kojem se javljaju; nude obećanje u bolja rješenja i strategije te nose određen rizik neizvjesnosti i nesigurnosti ishoda. Analizirajući primjere socijalnih inovacija u 20 europskih gradova, WILCO prepoznaje zajednička obilježja, odnosno područja i modalitete socijalnih inovacija. Prvo, one uključuju **inovativne načine naslovljavanja i rada s korisnicima socijalnih usluga**.

Drugo, inovacije često podrazumijevaju **nove (hibridne) oblike organizacija i načina rada**. Konačno, socijalne inovacije **dovode do postepenih promjena samih lokalnih socijalnih sustava te novih tipova vladavine**. Socijalne inovacije često prelaze okvire sektora i integriraju različite, tradicionalno razdvojene politike, poput **povezivanja socijalnih, urbanih i kulturnih politika, ili integriranja socijalne i ekonomske logike**

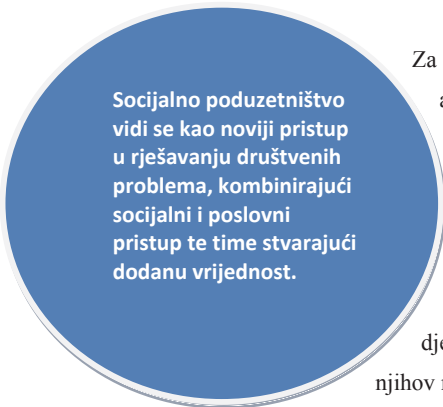

Socijalne inovacije mogu se definirati kao nove ideje (to mogu biti proizvodi, usluge ili novi modeli) koje istovremeno podmiruju socijalne potrebe (učinkovitije od alternativa) i stvaraju nove socijalne odnose ili suradnju.

² Više o projektu dostupno na: www.wilcoproject.eu

djelovanja. Organizacije civilnog društva više su prostorom proizvodnje socijalnih inovacija od javnog sektora.

Socijalno poduzetništvo

Socijalno poduzetništvo vidi se kao noviji pristup u rješavanju društvenih problema, kombinirajući socijalni i poslovni pristup te time stvarajući dodanu vrijednost.

Za razliku od tradicionalnih neprofitnih organizacija, aktivnosti socijalnog poduzetništva nisu značajnije usmjerene na zagovaranje ili raspodjelu novčanih sredstava, već na **proizvodnju dobara i pružanje usluga na stalnoj osnovi**, gdje nije uvijek moguće razviti tržišno-profitnu djelatnost. Ove organizacije redovito uživaju porezne poticaje za obavljanje svojih djelatnosti, a država im često osigurava povoljnije kredite ili njihov rad potiče dotacijama.

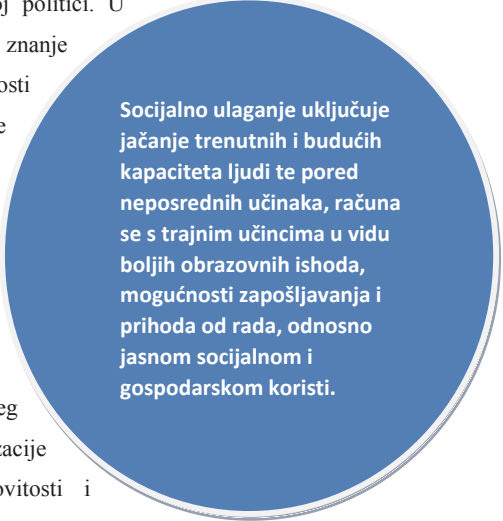
Kao i u slučaju drugih neprofitnih organizacija, cilj socijalnog poduzetništva nije maksimalizacija profita i raspodjela dobiti. Ipak, u slučajevima nekih zadruga, moguća je ograničena raspodjela ostvarene dobiti. Socijalni poduzetnici su aktivni sudionici na tržištu, premda su njihovi primarni motivi usmjereni na ostvarivanje socijalnih ciljeva.

Ove organizacije osnivaju se kao odgovor na socijalne probleme i potrebe, koristeći poslovni i poduzetnički pristup. One **djeluju na tržištu** te su u svom poslovanju **izložene tržišnim rizicima**, a njihov financijski status ovisi o naporima i sposobnosti zaposlenika da osiguraju odgovarajuće resurse. U smislu upravljanja ovih organizacija, socijalno poduzetništvo često karakterizira **predstavljenost i sudjelovanje korisnika i drugih dionika**.

Programi socijalnog poduzetništva uglavnom su usmjereni na integraciju teško zapošljivih skupina, obrazovanja, razvojem štedno-kreditnih zadruga, pružanjem socijalnih usluga, gradnjom i upravljanjem socijalnih stanova te aktivnostima različitih zadruga. U novije vrijeme ove organizacije djeluju i u području razvoja povezujućih socijalnih usluga, sportskih, kulturnih i rekreacijskih aktivnosti.

Socijalno ulaganje (socijalne investicije)

Socijalno ulaganje novija je paradigma u socijalnoj politici. U modernoj ekonomiji utemeljenoj u znanju, gdje je znanje nositelj rasta i produktivnosti, dolazi do nužnosti modernizacije poslijeratne socijalne države, kako bi se djelotvornije odgovorilo na nove socijalne rizike i potrebe modernih društava (Morel i sur., 2012.). Prema tome, socijalno ulaganje sve je naglašenija funkcija koju bi moderni sustavi socijalne politike trebali ispunjavati. Posljedice gospodarske krize u vidu rastućeg rizika od siromaštva, socijalne isključenosti i isključenosti iz svijeta rada te rastućeg pritiska na javne proračune nameću nužnost modernizacije socijalnih politika u cilju njihove veće učinkovitosti i djelotvornosti.

Socijalno ulaganje uključuje jačanje trenutnih i budućih kapaciteta ljudi te pored neposrednih učinaka, računa se s trajnim učincima u vidu boljih obrazovnih ishoda, mogućnosti zapošljavanja i prihoda od rada, odnosno jasnom socijalnom i gospodarskom koristi.

Ulaganje u ljudski kapital temelj je produktivnosti i inovacija, a ulaganje u ljudski kapital stavlja naglasak na „pripremanje“ pojedinaca za suočavanje s budućim rizicima, umjesto samo „popravljanja“ njihovih posljedica. U ožujku 2013. EU je pokrenula Paket socijalnih ulaganja s nakanom kako bi socijalna ulaganja koristila socijalnim i ekonomskim ciljevima, jačala socijalnu koheziju i konkurentnost. Naglasak je na **strategijama obrazovanja, zdravstva i socijalnih usluga s ulaganjem u djecu koja dolaze iz nepovoljnih prilika**. (Europska komisija, 2013.).

U životnoj perspektivi socijalna ulaganja mogu se definirati kako politike kojima je cilj oblikovati, ojačati, održati, ponovo uspostaviti i koristiti individualno funkcioniranje kako bi se bolje podmirila životna očekivanja i životni transferi i na taj način maksimalizirali životni izgledi ljudi da budu zdravi, obrazovani, zaposleni ta da imaju obitelj.

Treći sektor

Pojam **treći sektor** proizašao je iz američke tradicije. Njega zasebno uvode Etizioni i Levitt početkom 70ih, polazeći od argumenta o neuspjehu tržišta i neuspjeha (rastuće) socijalne države u osiguranju socijalne zaštite. Jačanje koncepta trećeg sektora i rasta interesa za ovo područje povezuje se s izvještajem o filantropiji u Americi pod nazivom „*Giving in America*“, kojeg je izdala komisija³ na čijem je čelu bio J. D. Rockefeller III. Preporuka komisije bila je da se sve porezno-izuzete organizacije svrstaju u distinktivni, „treći“ sektor.

Prema definiciji FP7 projekta *Third Sector Impact*, treći sektor obuhvaća slijedeće organizacijske oblike: udruge, zaklade, privatne ustanove, nekomercijalne zadruge, štedno–kreditne udruge, socijalne poduzeća te pojedinačne aktivnosti poduze bez plaće ili prisile prvenstveno za dobrobit društva, odnosno,

Jedan od glavnih ciljeva novijeg FP7 projekta *Third Sector Impact*⁴, u kojem je predstavljena i Hrvatska, jest upravo pojasniti koncept trećeg sektora u njegovim europskim manifestacijama i proizvesti konsenzualnu definiciju sektora.

Etizioni treći sektor vidi kao alternativni sektor između države i tržišta, čije se glavne prednosti prepoznaju u njegovom **kombiniranju poduzetničke orijentacije i organizacijske učinkovitosti poslovnog sektora s orijentacijom prema javnom dobru**, prisutne u javnom sektoru.

Iako se treći i neprofitni sektor često koriste kao sinonimi, takvo alternativno korištenje nije sasvim opravdano. Naime, koncept neprofitnog sektora isključuje značajan dio organizacijskih oblika povijesno važnih za razvoj europskog trećeg sektora, kao što je područje zadrugarstva, uzajamnih društava socijalnog osiguranja i socijalne ekonomije. Također, treći sektor često se poistovjećuje s konceptom civilnog društva, međutim on to nije. On je usmjeren prema onim

³ *Commission on Private Philanthropy and Public Needs*

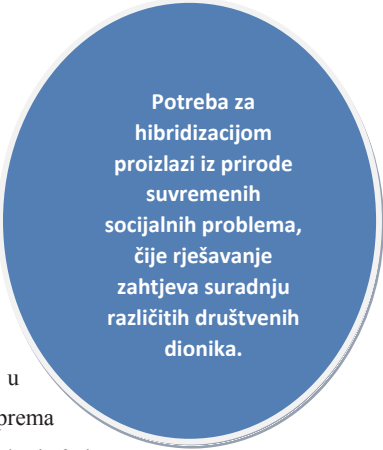
⁴ Više o projektu: <http://thirdsectorimpact.eu/>

organizacijama koje imaju kapacitete pružanja različitih usluga u području socijalnih službi, obrazovanja, zdravstva i zaštite okoliša te ekologije.

Američka tradicija podrazumijeva ulogu neprofitnih organizacija kao odgovor na neuspjeh tržišta. Europska tradicija ovih organizacija, za razliku od američke, ne stavlja toliki naglasak na zabranu distribucije profita, filantropiju i volontiranje, već više na kolektivne akcije utemeljenim na uzajamnoj pomoći i sudjelovanju građana okupljenih oko nekog socijalnog problema (Laville, 2011.). Za razliku od SAD-a, u Europi je na djelu bila ideja razvoja alternativnih oblika ekonomije i financijskih instituta samopomoći, kao svojevrsna kritika kapitalističkog tržišnog sustava, koja je dolazila dijelom od socijaldemokratskog koncepta izgradnje ekonomije za javno dobro, odnosno socijalne ekonomije.

Hibridne organizacije

Organizacije trećeg sektora često karakterizira hibridni karakter: one **povezuju različite resurse, zadatke, uloge i načela djelovanja**. U tom smislu, ove organizacije obilježava pluralnost i raznolikost orijentacija i organizacijskih oblika. Umjesto jasnih granica između sektora, dolazi do preklapanja različitih sfera i njihovih dominantnih načela djelovanja, kao što su načela unificiranosti i hijerarhijskog odlučivanja u modernim državnim sustavima, kompetitivnost i orijentiranost prema profitu u poslovnom sektoru te odnosi obaveze i skrbi u neformalnoj sferi.

**Potreba za
hibridizacijom
proizlazi iz prirode
suvremenih
socijalnih problema,
čije rješavanje
zahtjeva suradnju
različitih društvenih
dionika.**

Hibridizacija se ogleda u aspektima **izvora financiranja, ciljeva organizacije te upravljanja**, a njihovi su osnivači često različiti dionici. Njihov hibridni karakter podrazumijeva istovremene ekonomske funkcije, kao i funkcije lobiranja i kanaliziranja specifičnih interesa. Integrirajući uobičajeno odvojena načela djelovanja, hibridnost organizacija odlikuje se u slijedećem:

- Istovremeno se **oslanjaju na resurse tržišta, države i lokalne resurse zajednice**,

- Balansiraju **profitnu i neprofitnu** logiku djelovanja,
- Integriraju **plaćen i volonterski**, neplaćeni rad te,
- Balansiraju različite individualne **motive** za suradnju, od dobivanja plaće za rad do motiva solidarnosti.

Hibridne organizacije legitimiraju se socijalnim poduzetništvom te su u prilici mobilizirati dodatne lokalne resurse. Istovremeno, u njihovim upravljačkim mehanizmima predstavljeni su različiti dionici, što jača ukorijenjenost organizacija u lokalnu sredinu (Bežovan, 2009.).

Analiza socijalnih pokazatelja

Stopa rizika od siromaštva u 2014. u Hrvatskoj iznosi 19,4 %, dok Ginijev koeficijent kojim se mjeri nejednakost raspodjele dohotka iznosi 30,2%. Po indeksu nejednakosti, Hrvatska je najbliža Poljskoj, dok veću nejednakost u distribuciji dohotka imaju Bugarska, Španjolska, Letonija, Litva, Grčka. Najmanji Ginijev koeficijent u državama EU ima Slovenija (25), a slijede Belgija, Danska, Austrija, Finska...

Pokazatelj dohodovne nejednakosti u Hrvatskoj iznosi 5,1 budući da 20 posto stanovništva s najvišim dohotkom u 2014. primalo 5,1 puta veći dohodak od 20% stanovništva s najnižim dohotkom. Prag rizika od siromaštva u 2014. za jednočlano kućanstvo iznosio je 23.760 kuna na godinu, dok za kućanstvo s dvije odrasle osobe i dvoje djece iznosi 49.896 kuna na godinu. Navedena stopa rizika od siromaštva od 19,4 % je postotak osoba koje imaju raspoloživi ekvivalentni dohodak ispod praga rizika od siromaštva. U riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti lani se nalazilo 29,3 % stanovništva, a pokazatelj se odnosi na one osobe koje su u riziku od siromaštva ili u teškoj materijalnoj deprivaciji ili žive u kućanstvima s vrlo niskim intenzitetom rada. Opasnosti od pada u siromaštvo u najvećoj su mjeri izloženi nezaposleni (stopa rizika u toj kategoriji iznosi čak 43,2 %), dok je najmanja stopa rizika od siromaštva za zaposlenike i iznosi 4,7 %. Već su samozaposleni izloženi većem riziku - 14,9 %, dok stopa rizika za umirovljenike iznosi 18,9 %.

Socijalni transferi utječu na rizik od siromaštva. Usporedba osnovne stope rizika od siromaštva i stope rizika od siromaštva prije socijalnih transfera pokazuje da izuzimanje socijalnih transfera iz dohotka utječe na povećanje postotka osoba koje su u riziku od siromaštva s osnovnih 19,4 % na stopu od 29,9 %. Ako se iz dohotka izuzmu i socijalni transferi i mirovine, tada stopa rizika od siromaštva iznosi 45,2 %.

Stope siromaštva i indeks nejednakosti u zemljama EU

	Stopa rizika od siromaštva, %	Osobe u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti, %	Ginijev koeficijent
Austrija	14,1	19,2	27,6
Belgija	15,5	21,2	25,9
Bugarska	21,8	40,1	35,4
Danska	11,9	17,8	27,5
Finska	12,8	17,3	25,6
Grčka	22,1	36,0	34,5
Hrvatska	19,4	29,3	30,2
Italija	19,6	28,1	32,7
Letonija	21,2	32,7	35,5
Litva	19,1	27,3	35,0
Mađarska	14,6	31,1	27,9
Malta	15,9	23,8	27,7
Poljska	17,0	24,7	30,8
Slovenija	14,5	20,4	25,0
Slovačka	12,6	18,4	26,1
Španjolska	22,2	29,2	34,7

Izvor: DZS

Indeks razvijenosti analiziranih županija i gradova sjedišta županije, MRRFEU, Ocjenjivanje i razvrstavanje jedinica lokalne samouprave prema razvijenosti za 2013. godinu

Županija	Indeks razvijenosti	Grad sjedište županije	Indeks razvijenosti
Grad Zagreb	186,44%	Zagreb	142,75%
Zagrebačka	124,23%	Velika Gorica	109,78%
Splitsko-dalmatinska	93,75%	Split	105,44%
Šibensko-kninska	76,41%	Šibenik	103,36%
Istarska	156,80%	Pula	117,61%
Primorsko-goranska	139,2%	Rijeka	119,20%
Sisačko-moslavačka	38,70%	Sisak	99,73%
Karlovačka	56,34%	Karlovac	98,91%
Osječko-baranjska	46,07%	Osijek	101,53%
Vukovarsko-srijemska	20,57%	Vukovar	70,63%

Stanovništvo

Gotovo sve županije između zadnja dva popisa stanovništva prati **proces depopulacije**. Istarska županija bilježi blagi porast broja stanovnika, gotovo neprimjetan ali svakako trend suprotan ostatku Hrvatske.

Nadalje, županije prati **trend okarakteriziran niskim udjelom djece s obzirom na stanovništvo srednje i starije dobi**, što uzrokuje **nizak, opadajući prirodni prirast** i možda najbolje potkrepljuje podatak o proces depopulacije.

Prema podacima analiziranih županija možemo zaključiti da je **stanovništvo zašlo u proces starenja**. Brojčano je **ženska populacija zastupljenija od muške u svim županijama**. **Migracijski saldo među analiziranim županijama pozitivan je samo u Istarskoj**.

Istarska županija bilježi blagi porast broja stanovnika, gotovo neprimjetan ali svakako trend suprotan ostatku Hrvatske.

**Radi lakšeg prikaza županijskih različitosti niže se nalaze podaci o pozitivnom migracijskom saldu Istarske županije kao i prikaz negativnog salda Osječko-baranjske županije.*

Ukupno doseljeno i odseljeno stanovništvo u Istarskoj županiji u 2013. godini, www.dzs.hr

	Ukupno	Iz/u druge županije	Iz/u inozemstva
Doseljeni	2229	1334	895
Odseljeni	1579	941	638
Saldo	650	393	257

Ukupno doseljeno i odseljeno stanovništvo u Osječko-baranjskoj županiji u 2013. godini, www.dzs.hr

	Ukupno	Iz/u druge županije	Iz/u inozemstvo
Doseljeni	1 594	1 193	401
Odseljeni	2 148	1 537	1 537
Saldo	-554	-344	-1136

Kućanstva i obitelji

Sklopljenih brakova u svim županijama i dalje je više nego rastavljenih. Ipak, **Grad Zagreb se izdvaja nešto većom stopom divorcijaliteta od ostatka Hrvatske.**

Skopljene i razvedene brakovi (na 100 000 stanovnika) u Gradu Zagrebu u 2014. godini, www.dzs.hr

Stopa nupcijaliteta	Stopa divorcijaliteta
533,27	190,22

U strukturi kućanstava na razini analiziranih županija **Primorsko-goranska, Šibensko-kninska i Karlovačka županija izdvajaju se nešto većim postotkom samačkih kućanstava.** Međutim, važno je naglasiti kako trend povećanja samačkih kućanstava ozbiljno prijete većini analiziranih županija.

Trend povećanja samačkih kućanstava ozbiljno prijete većini analiziranih županija.

Udio majki u jednoroditeljskim obiteljima, kao i na razini cijele Hrvatske, **viši je od udjela očeva u svim analiziranim županijama.** Ovakvim tipovima obitelji valja posvetiti posebnu pažnju u kontekstu isključenosti obzirom na obiteljsku strukturu.

Stanovanje

Prema osnovi korištenja stambene jedinice **prevladavaju stambene jedinice u privatnom vlasništvu ili suvlasništvu** te stambene jedinice koje se **temelje na srodstvu s vlasnikom ili najmoprimcem stana**.

Prikupljeni podaci ukazuju na povećanje **broja beskućnika u svim analiziranim županijama** između zadnja dva popisa stanovništva. Kada govorimo o fenomenu beskućništva, treba naglasiti da **statistika još uvijek ne detektira pravi broj osoba koje se nalaze u ovoj kategoriji**. Najbolji primjer za to su možda podaci o broju beskućnika u Gradu Zagrebu koji se nalaze niže.

Osnova korištenja stambenih jedinica u Gradu Zagrebu u 2013. godini, www.dzs.hr

Osnova korištenja stambene jedinice	Ukupno
Privatno vlasništvo ili suvlasništvo	259 833
Najmoprimac sa slobodno ugovorenom najamninom	15 010
Srodstvo s vlasnikom ili najmoprimcem stana	16 325
Najmoprimac sa zaštićenom najamninom	6 589
Najam dijela stana (podstanar)	3 478
Ostale osnovne korištenja	2 160
Beskućnik	46

Iz tablice se da zaključiti kako u Gradu Zagrebu boravi 46 beskućnika, međutim ta brojka je znatno veća o čemu možda najbolje svjedoči podatak o broju smještenih osoba u zagrebačkim prihvatilištima i prenočištima.

Odgoj i obrazovanje

Povećanje stope registrirane nezaposlenosti u svim analiziranim županijama.

Prikupljeni statistički podaci po analiziranim županijama ukazuju na **trend povećanja broja djece upisane u vrtiće**. Usporedo s povećanim brojem djece koja pohađaju programe predškolskog obrazovanja raste i broj dječjih vrtića, posebice privatnih, dok je broj vjerskih vrtića u analiziranim županijama gotovo identičan posljednjih deset godina. Broj državnih vrtića također je u blagom porastu, no ni približno tako velikom kao što bilježe privatni dječji vrtići.

Optimističnu sliku, nasuprot obećavajućim podacima o porastu broja upisane djece u vrtiće, kviri podatak o **kontinuiranom smanjenju broja upisane djece u osnovne i srednje škole u svim analiziranim županijama**. Broj srednjih škola u pojedinim županijama je rastao zahvaljujući činjenici da su se programi širili i nudili određene programe srednjoškolskog obrazovanja koji prethodno nisu bili ponuđeni u pojedinim županijama, ali **trend kojeg karakterizira opadanje broja upisane djece u srednje škole prati bez iznimke sve analizirane županije**.

Broj djece koja pohađaju vrtiće je u porastu te se u skladu s tim povećava i broj dječjih vrtića, dok broj djece koja upisuju osnovne i srednje škole po analiziranim županijama opada što prati trend smanjenja broja osnovnih i srednjih škola.

Zaposlenost i nezaposlenost

Povećanje stope registrirane nezaposlenosti bilježe sve analizirane županije. Među analiziranim županijama, **Istarska se izdvaja daleko najnižom stopom registrirane nezaposlenosti (8.4%)**, međutim ni nju nije zaobišao poražavajući podatak o vrhuncu nezaposlenosti među populacijom mladih u dobi od 25-29 godina.

Radi lakšeg uvida u problem nezaposlenosti mladih niže se na nalazi tablični prikaz nezaposlenih osoba prema dobi i spolu zabilježen krajem ožujka 2015. godine u Istarskoj županiji.

Nezaposlene osobe prema dobi i spolu krajem ožujka 2015. godine u Istarskoj županiji, Mjesečni statistički bilten, 2015.

Dobne skupine	Muškarci	Žene	Ukupno
15-19	127	90	217 (2.63%)
20-24	445	466	911 (11.06%)
25-29	502	712	1 214 (14.74%)
30-34	401	603	1004 (12.19%)
35-39	347	538	885 (10.75%)
40-44	280	446	726 (8.81%)
45-49	280	522	802 (9.74%)
50-54	400	627	1027 (12.47%)
55-59	551	499	1050 (12.75%)
60 i više	288	112	400 (4.86%)

Problem na razini svih županija je nezaposlenost mladih, koju prati i problem nezaposlenih starijih teže zapošljivih osoba u dobi od 50-59 godina. Veću stopu nezaposlenih žena u ukupnom udjelu nezaposlenog stanovništva također bilježe sve analizirane županije.

Među nezaposlenima **najviše je osoba koje su završile srednjoškolska zanimanja do 3 godine**, zatim osobe koje imaju srednjoškolska zanimanja u trajanju 4 i više godina. **Najmanji postotak nezaposlenih čine osobe sa završenom gimnazijom, završenim fakultetom, akademijom, magisterijem, doktoratom te završenim prvim stupnjem fakulteta, stručnog studija i više škole.**

Što se tiče mjera aktivne politike zapošljavanja, **program stručnog osposobljavanja bez zasnivanja radnog odnosa** prednjači u svim analiziranim županijama. Brojem korisnika, **potpore za zapošljavanje** slijede stručno osposobljavanje bez zasnivanja radnog odnosa nakon čega su brojčano najzastupljeniji **korisnici programa obrazovanja**. **Javni radovi** su također često korištena mjera u svim analiziranim županijama, a prema strukturi zaposlenosti najviše je zaposlenih u prerađivačkoj industriji, trgovini na veliko i malo te popravku motornih vozila i motocikala.

Zdravstvena zaštita

Bolesti cirkulacijskog sustava i novotvorine najčešći su uzroci smrtnosti među stanovništvom promatranih županija.

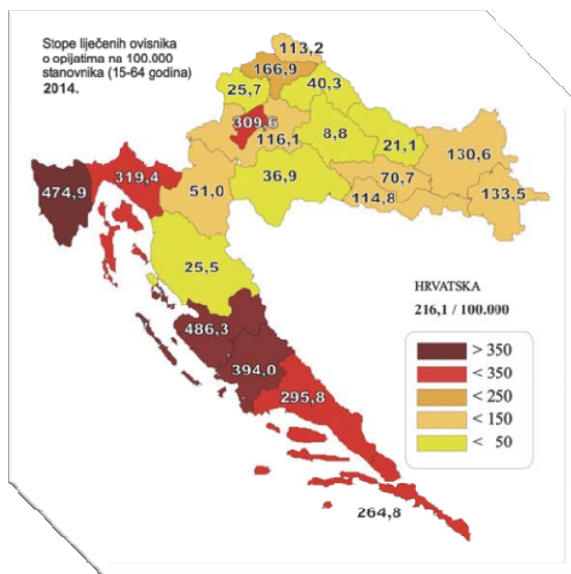
Podaci o zdravstvenoj zaštiti na razini analiziranih županija ukazuju na opasnost od trenda zloupotrebe opijata. Spomenuti trend među analiziranim županijama **iznadprosječan je u Istarskoj, Šibensko-kninskoj i Splitsko-dalmatinskoj županiji.**

Analizirajući programe po županijama zamjetno je da je održan veći broj edukativnih i preventivnih aktivnosti u službama prevencije i izvanbolničkog liječenja ovisnosti upravo u županijama u kojima je izraženija zloupotreba opojnih sredstava.

Bolesti cirkulacijskog sustava i novotvorine najčešći uzroci smrtnosti.

Stopa liječenih ovisnika o opijatima na 100.000 stanovnika (15-64 godine) 2014., Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis, 2015.

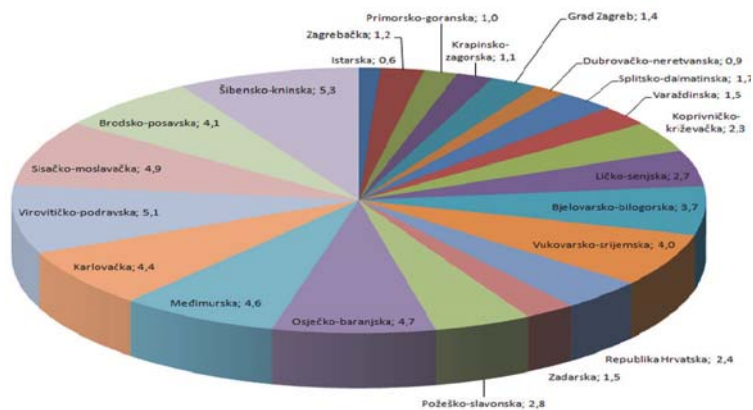
Postotkom **osoba s invaliditetom** u odnosu na ukupan broj stanovnika posebno se ističu ratom pogođene županije među kojima **prednjači Šibensko-kninska županija u kojoj 13,4% ukupnog stanovništva županije čine osobe s invaliditetom.**

Socijalna zaštita i socijalne usluge

Među analiziranim županijama, **Šibensko-kninska, Sisačko-moslavačka i Osječko-baranjska županija bilježe najveći broj korisnika socijalne pomoći.** Na razini svih županija, **najviše je korisnika doplatka za pomoć i njegu, korisnika pomoći za održavanje te korisnika jednokratne novčane pomoći.** Teško je ne primijetiti kako broj korisnika jednokratne novčane pomoći posljednjih godina raste u gotovo svim županijama. Općenito, broj korisnika u sustavu socijalne pomoći uglavnom ima tendenciju rasta u svim analiziranim županijama. Zabrinjava visok postotak radno sposobnih korisnika programa socijalne pomoći.

Od ustanova socijalne skrbi najzastupljeniji su državni domovi za starije i nemoćne osobe te državni domovi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Primjetan je rasta broja privatnih domova za starije i nemoćne osobe.

Obuhvaćenost korisnika i pomoći u socijalnoj po županijama na razini RH, Mjesečno statističko izvješće MSPM (travanj, 2015.)

IZAZOVI EUROPEIZACIJE HRVATSKE SOCIJALNE POLITIKE

- **JAČANJE KOMBINIRANE SOCIJALNE POLITKE, POSEBICE NA LOKALNIM RAZINAMA**
- **PROMICANJE PRINCIPA DOBRE VLADAVINE U IZRADI, DONOŠENJU, IMPLEMENTACIJU I EVALUACIJI POLITIKA**
- **POTICANJE ISTRAŽIVANJA I ANALIZA - POLITIKE UTEMELJENE NA DOKAZIMA**
- **OTVARANJE PROSTORA SOCIJALNOM ESPERIMENTIRANJU I SOCIJALNIM INOVACIJAMA**
- **RAZVIJANJE KULTURE JAVNOG DIJALOGA U PITANJIMA VEZANIM ZA SOCIJALNU POLITIKU**
- **JAČANJE KAPACITETA ZA RAZVIJANJE I PROVOĐENJE EU PROJEKATA**
- **STRATEŠKO PROMIŠLJANJE KLJUČNIH EU DOKUMENATA I NJIHOVE RELEVANTOSTI ZA DALJNI RAZVOJ HRVATSKE SOCIJALNE POLITIKE**

Primjeri dobre prakse

Primjer dobre prakse

Centar za mir, nenasilje i ljudska prava, Osijek

Centar za mir, nenasilje i ljudska prava iz Osijeka u partnerstvu s Udruženjem romskog prijateljstva "Luna" i Gradom Beli Manastir provodi projekt „**Alati za pomoć pri zapošljavanju**“. Cilj projekta je **aktiviranje dugotrajno nezaposlenih korisnika sustava socijalne skrbi Romske zajednice na području Baranje**. Projekt kombinira različite mehanizme za bolje pozicioniranje ciljne grupe na tržištu rada (edukaciju i profesionalno usavršavanje, povezivanje nezaposlenih i poslodavaca, povećanje resursa zajednice za zapošljavanje i samozapošljavanje itd.). Jedna od osnovnih aktivnosti projekta je **uspostavljanje tzv. „Knjižnice alata“** koja će djelovati kao **resursni centar u zajednici i biti promotor vrijednosti socijalnog poduzetništva**.

Primjer dobre prakse

Mirovna grupa "Oaza" Beli Manastir

Mirovna grupa "Oaza" iz Beli Manastira u partnerstvu s Gradom Beli Manastir i Centrom za socijalnu skrb provodi **projekt besplatne podjele toplih obroka starijim i nemoćnim osobama**. Projekt predstavlja svojevrsan oblik socijalne usluge starijim, nemoćnim i socijalno ugroženim osobama koji se primjenjuje od kraja 2010. godine uz pomoć Centra za socijalnu skrb i dio sredstava Grada Belog Manastira.

Korisnici ovog programa su stare i nemoćne osobe, čija djeca žive u drugim mjestima, udaljenijim gradovima ili čak državama, te ih izuzetno rijetko posjećuju. Obično se radi o **samačkim domaćinstvima** gdje se osobe još nisu odlučile na odlazak u dom za stare osobe, a sve teže su u stanju voditi brigu o sebi zbog čega im je ovakva vrsta pomoći dobrodošla.

Primjer dobre prakse

URIHO – Ustanova za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom

URIHO je razvio i unaprijedio proces rada, profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja putem **Virtualne radionice, kontaktnog (call) centra i IN portala**. **Virtualna radionica** ima cilj povećanje zapošljivosti dugotrajno nezaposlenih osoba s invaliditetom kroz osposobljavanje za administrativno-računovodstvena zanimanja. Oko 60% polaznika se zapošljava nakon obuke.

Uspostava Kontaktnog (call) centra nastavlja aktivnosti projekta „Obrazovanje i osnaživanje učenika s tjelesnim oštećenjem i oštećenjem vida za integraciju na tržištu rada”.

IN Portal – prvi *news* portal za osobe s invaliditetom s cilje senzibilizacije šire javnosti za probleme osoba s invaliditetom i stvaranje medijske platforme za promociju projekata, objavu natječaja za zapošljavanje osoba s invaliditetom, informiranje o profesionalnoj rehabilitaciji i orijentaciji, te savjetovanje.

Primjer dobre prakse

Gerontološki centri Grada Zagreba – model aktivnoga i zdravoga starenja

Projekt predstavlja jedinstveni **primjer zdravoga starenja i izvaninstitucionalne skrbi** na području RH koji starijim građanima Zagreba nudi mogućnost **besplatnoga servisa** koji zadovoljava njihove potrebe i omogućava im da što duže ostanu unutar obitelji i u svom prirodnom okruženju. Projekt se provodi **od 2004. godine na 50-ak lokacija**, a nositelji su **9 domova za starije i nemoćne osobe** kojima je osnivač Grad Zagreb. Aktivnosti koje provode, a omogućavaju zadovoljenje primarnih potreba i poboljšanje kvalitete života: pomoć i njega u kući, posudionice ortopedskih pomagala, sportsko-rekreativnih aktivnosti u obliku aerobnih vježbi i medicinske gimnastike radi isticanja važnosti kretanja i aktivnog starenja, kulturno-zabavne i radno-kreativne aktivnosti, informatički tečajevi, plesne večeri i dramske grupe, savjetovaništa, tribine, akcije i manifestacije. Koristi se **multidisciplinarni pristup** koji uključuje stručnjake: socijalne radnike, radne terapeute i fizioterapeute, kinezioterapeute, liječnici specijalisti (neurolozi, fizijatri), pravnici i volonteri. Evaluacijom se pokazalo da ovaj model uvelike utječe na **smanjenje osamljenosti i društvene izoliranosti starijih osoba** i potiče veću socijalnu uključenost koja je značajna u očuvanju funkcionalnih sposobnosti.

Literatura

Alber, J. (1995). A Framework for the Comparative Study of Social Services. *Journal of European Social Policy*, 5(2), 131-149.

Anheier, H. K. (2005). *Nonprofit Organizations. Theory, management, policy*. London, New York: Routledge.

Ascoli, U. i Ranci, C. (ur.) (2002). *Dilemmas of the Welfare Mix. The New Structure of Welfare in an Era of Privatization*. New York: Kluwer Academic.

BEPA (2010). Empowering people, driving change. Social Innovation in The European Union.

Bežovan, G. (2004). *Civilno društvo*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Bežovan, G. (2009). Civilno društvo i javna uprava kao dionici razvoja kombinirane socijalne politike u Hrvatskoj. *Hrvatska javna uprava*, 9(2), 355-391.

Bežovan, G. (2009). Civilno društvo i javna uprava kao dionici razvoja kombinirane socijalne politike u Hrvatskoj. *Hrvatska javna uprava*, 9(2), 355-391.

Bežovan, G., Zrinščak, S. (2007). *Civilno društvo u Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo.

Bozzini, E., Enjolras, B. (ur.) (2012). *Governing Ambiguities. New Forms of Local Governance and Civil Society*. Baden-Baden: Nomos.

Brandsen, T. i sur. (ur.) (2015). *Social Innovations in the Urban Context*. Springer (u tisku).

Brandsen, T., Dekker, P. i Evers, A. (ur.) (2010). *Civicness in the Governance and Delivery of Social Services*. Baden-Baden: Nomos.

Centre for Social Investment (2011). *Focus: Social Entrepreneurs. Pioneering Study of German Social Entrepreneurship*. CSI report No. 11/December 2011.

Defourny, J., Nyssens, M. (ur.) (2008). *Social Enterprise in Europe: Recent Trends and Developments*. EMES Working Paper No. 08/01.

Dobkin Hall, P. (2006). *A Historical Overview of Philanthropy, Voluntary Associations, and Nonprofit Organizations in the United States, 1600-2000*. U: Powell, W. W. i Steinberg, R. (ur.)

The Nonprofit Sector. A Research Handbook (drugo izdanje). New Haven & London: Yale University Press.

European Commission (2001). *European Governance: A White Paper*

Europska komisija (2013). *Prema socijalnom ulaganju za rast i koheziju – uključujući i provedbu Europskog socijalnog fonda za razdoblje 2014. – 2020*. Revija za socijalnu politiku, 20(2), 167-190.

Evers, A. (1993). *The Welfare Mix Approach. Understanding the Pluralism of Welfare Systems*. U: Evers, A. i Svetlik, I. (ur.) *Balancing Pluralism. New Welfare Mixes in Care for the Elderly*. Aldershot: Avebury.

Evers, A. (2006). *Third Sector Organizations and Welfare Services. How helpful are the Debated on Welfare Regimes and a European Social Model?* U: Matthies, A. (ur.) *Nordic civic society organisations and the future of welfare services. A model for Europe?* Copenhagen: TemaNord.

Evers, A. (2008). *Hybrid organisations. Background, concept, challenges*. U: Osborne, S. P. (ur.) *The Third Sector in Europe. Prospects and challenges*. London, New York: Routledge.

Evers, A. i Laville, J. (2004). *Defining the third sector in Europe*. U: Evers, A. i Laville, J. (ur.) *The third sector in Europe*. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar.

Evers, A., Ewert, B., Brandsen, T. (ur.) (2014). *Social Innovations for Social Cohesion: Transnational Patterns and Approaches from 20 European Cities*. Liege: EMES European Research Network

Jenei, G. i Kuti, E. (2008). *The third sector and civil society*. U: Osborne, S. P. *The Third Sector in Europe. Prospects and challenges*. London, New York: Routledge.

Laville, J-L. (2011). *What is the Third Sector? From the Non-profit Sector to the Social and Solidarity Economy. Theoretical debate and European reality*. EMES Working Paper no.11/01.

Lorentzen, H. (2010). *Sector labels*. U: Taylor, R. (ur.) *Third Sector Research*. New York, Dordrecht, Heidelberg, London: Springer.

Morel, N., Palier, B., Palme, J. (2012). *Towards a Social Investment Welfare State? Ideas, Policies and Challenges*. Bristol: The Policy Press.

Osborne, S. P. (2008). *Key issues for the third sector in Europe*. U: Osborne, S. P. (ur.) *The Third Sector in Europe. Prospects and challenges*. London, New York: Routledge.

Salamon, L. M. i Anheier, H. K. (1992). In Search of the Non-profit Sector I: The Question of Definitions. *Voluntas*, 3(2), 125-151.

Svetlik, I. (1993). Regulation of the Plural and Mixed Welfare Systems. U: Evers, A. i Svetlik, I. (ur.) *Balancing Pluralism. New Welfare Mixes in Care for the Elderly*. Aldershot: Avebury

Vidović, D. (2012). Socijalno poduzetništvo u Hrvatskoj [doktorski rad]. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Vincetić, V., Babić, Z., Baturina, D. (2013). Definiranje područja i potencijala razvoja socijalnog poduzetništva Hrvatske u komparativnom kontekstu. *Ekonomski pregled*, 64(3), 256-278.

